

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Криlach О.М.,
студентка магістратури
відділення «Міжнародне право»
Академії адвокатури України

Анотація: Стаття розкриває основні закономірності розвитку правової системи Сполучених Штатів Америки. Зокрема, звертається увага на особливості розвитку правової системи, у порівнянні з англійською правовою системою, функціонування головних органів державної влади, джерела права США

Ключові слова: правова система, англо-американська система права, прецедент, Конституція, розподіл влади

Правова система – цілісний комплекс правових явищ, який зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, усвідомлений, постійно відтворюваний людьми і організаціями, та який використовується ними для досягнення своїх цілей. Правова система відображає закономірності розвитку суспільства, його історичні національно-культурні особливості. Кожна держава має свою правову систему, яка має як загальні риси з правовими системами інших держав, так і відмінності від них, тобто специфічні особливості. Виникнення, історія розвитку правової системи держав свідчить про те, що на утримання і розвиток правової системи впливає духовна культура: релігія, філософія, мораль, художня культура, наука. Також на правову систему великий вплив має політика і політична культура.

Сучасна правова карта світу розкриває різноманітність правових систем і в той же час свідчить про прагнення держав до зближення, єдності у законодавстві, охорони навколишнього середовища, та в регулюванні інших сфер суспільного і державного життя. Розширенню взаємодії правових систем сприяє Організація Об'єднаних Націй. Цей процес стимулює законодавчі акти суверенних держав, які закріплюють пріоритет дій міжнародних актів, що відносяться до прав людини, до мирного урегулювання конфліктів між державами.

Правова своєрідність країн дозволяє сказати про їх самотність, про те, що кожна з них утворює свою правову систему – сукупність всіх правових явищ (норм, інститутів, відносин, правосвідомості), які існують в її межах (правова система в вузькому розумінні). Але поряд з особливостями, відмінностями, в цих правових системах можна помітити і загальні риси, елементи, подібності, які дозволяють їх групувати у «правовій сім'ї» (правові системи у широкому розумінні), які об'єднують декілька близьких у правовому відношенні країн.

У сучасний період соціальних процесів важливим є світовий досвід суспільного розвитку кожної країни. Надзвичайно важливим чинником розвитку суспільства є ефективно функціонуюча національна правова система. Роль і значимість правової системи обґрунтовані багатьма вченими-юристами: В. Бернхем, Р. Давід, Б. Клементс, В. Фозекош, С.В. Боботов, І.Ю. Жигачов, О.В. Зайчук, С.Д. Гелей, О.В. Ріяка.

Зокрема, у більшості наукових досліджень з цієї проблематики стверджується, що правова система є сукупністю всіх правових явищ, які існують у суспільному середовищі, та є інструментом інтеграції та взаємодії елементів політичної, економічної та інших соціальних систем.

Стаття рекомендована до друку кафедрою прав людини, міжнародного та європейського права Академії адвокатури України

Особливу роль у осмисленні феномену правової системи відіграє порівняльне правознавство (компаративістика). На думку провідних вчених ця наука сприяє всебічному вивченню вітчизняного й зарубіжного права – універсального регулятора суспільних відносин, філософському усвідомленню його змісту та шляхів вдосконалення, вона важлива для розвитку юридичної науки та вирішення актуальних проблем суспільного прогресу. Отже, компаративістика – юридична наука, що вивчає основні та загальні закономірності розвитку правових систем сучасності, покликана, на основі використання зарубіжного правового досвіду, сприяти якісній зміні різних сфер, масиву юридичних чинників суспільного буття.

Актуальність даної теми полягає в тому, що правова система США є чи не найвпливовішою у сучасному світі, а тому її дослідження і орієнтування в її особливостях допоможуть юристам-міжнародникам в удосконаленні договірної практики нашої країни з країнами світового суспільства взагалі і зі Сполученими Штатами Америки, зокрема. США є тією державою, законодавство та державну систему якої активно копіюють різні країни світу з метою вдосконалення своєї правової системи. Аналіз системи органів і законодавства є необхідним для осмислення та прогнозування тенденцій розвитку світових правових систем в цілому.

Зазнавши значного впливу від англійського права, США є цілком самостійною у правовому відношенні країною. Правова «незалежність» Сполучених Штатів Америки почала складатися ще в XVIII ст., за часів боротьби за незалежність. Тоді загострилася боротьба між прихильниками загального права і послідовниками кодифікації, початок якій було покладено в Новому Орлеані створенням кодексів, насамперед Цивільного (1808 р.).

Проте сам по собі процес правової «незалежності» держав, що входять до системи англо-американського права, ще не означає «залишення» ними сформованого типу правової системи. У 1840 р. у Техасі та у 1850 р. у Каліфорнії, а згодом і в усіх штатах відбулося пристосування англійського загального права до місцевих умов. Так, у Каліфорнії поширеним є прецедентне право, але закони кодифіковані за аналогією з кодифікацією в країнах романо-германського права. Право у Луїзіані створювалося під впливом французького права, у Каліфорнії – іспанського права, більшість же штатів орієнтувалися на англійську правову систему. В них за основу було взято загальне право, сформоване в Англії до 1776 р., тобто до проголошення незалежності США.

За своєю структурою сучасне право США не відрізняється від права Англії. Воно диференціюється на загальне право і право справедливості, формується судовою практикою у вигляді прецедентів. Процесуальне право превалює над матеріальним. Джерелами права є судовий прецедент, закон, правова доктрина, розроблена окремими суддями і суддівськими корпораціями. Як правило, доктрина утверджує високу роль суду в здійсненні контролю за конституційністю законів, при тлумаченні прецедентів. Як в Англії, так і в США зберігають своє значення суди справедливості, які існують у деяких штатах. У разі відсутності в загальному праві способів для вирішення питання вони керуються правом справедливості [5, 319].

В історії формування правової системи США можна виокремити три етапи. Перший – це етап колоніального права (1607–1776). Другий етап, упродовж якого відбувається становлення правової системи США як самостійної, розпочався після здобуття незалежності продовжувався до 1860 року. З другої половини XIX століття і дотепер триває третій етап, на якому американська правова система набула сучасного вигляду.

При визнанні прецеденту – судового і адміністративного – як основного джерела права законодавство має більшу питому вагу в США, ніж в Великобританії. Це деякою мірою є наслідком:

- а) наявності в США федеральної конституції і конституцій штатів;
- б) відсутності в Великобританії писаної конституції.

За територією поширення закони поділені на загальнофедеральні та закони штатів. Особливе місце серед федеральних законів має Конституція США. За 200 з лишком років США першими у світі створили систему антимонопольних законів. У її формуванні брали участь усі гілки влади. Ця система виявилася ефективною. Вона сприяла збереженню і розвитку конкуренції і послужила зразком для багатьох інших країн. Штати наділені багатосторонньою компетенцією у створенні власного законодавства і системи прецедентного права. Законодавча компетенція активно використовується ними, особливо в тих випадках, коли відсутній федеральний закон (наприклад, законами штатів регулюються порядок розлучення, використання майна, види покарань).

Високе місце судового прецеденту в ієрархії джерел американського права і законодавства США визначається низкою чинників. По-перше, Верховний суд США є одним з інтерпретаторів в тексті федеральної Конституції внаслідок належного йому права

конституційного нагляду (в США не існує спеціального конституційного суду). По-друге, в Конституції є положення загального і невизначеного характеру, що потребують конкретизації, яку здійснюють у формі судового тлумачення їх змісту в зв'язку з виникаючими конкретними казусами. По-третє, законодавець відчуває ускладнення при регулюванні суспільних відносин, яке лише в загальному вигляді «позначено» у Конституції. Тому в збірниках рішень Верховного суду США містяться тлумачення і визначення майже всіх аспектів діяльності федеральної законодавчої влади. На відміну від англійського права американське має більш вільну дію правила прецеденту. Якщо Апеляційний суд і Палата лордів Великої Британії пов'язані з власним прецедентом, то Верховний суд США і верховні суди штатів не вважають себе зобов'язаними власними прецедентами. Це надає їм змогу в будь-який момент змінити свою практику, пристосуватися до умов, що змінилися, мати свободу у винесенні вироку. Зросла роль таких форм систематизації права, як кодифікація і консолідація.

Судова влада має велике значення і наділена широким обсягом компетенції. Суди штатів здійснюють юрисдикцію незалежно один від одного. Нерідкими є випадки, коли суди штатів приймають в аналогічних справах різні рішення, іноді протилежні [4, 11]. Остання обставина призводить до колізії між рішеннями судів штатів і федеральних судів, яким підвідомчі певні категорії справ. Проте, керуючись принципом конституційної спільності штатів, американські юристи прагнуть урахувати рішення, раніше прийняті в інших штатах, особливо в тих випадках, коли в праві свого штату відсутній відповідний прецедент.

Інститут присяжних зберіг у США більше значення, ніж в Великобританії, де скорочена юрисдикція присяжних і вони поставлені у більшу залежність від судів, ніж це було раніше. Втручання інституту присяжних у США передбачено VII поправкою до Конституції.

Правова система США значною мірою походить від англійського загального права, тому вона і належить до тієї ж правової сім'ї, що й англійське право. Але американське право пройшло більш ніж двохсотрічний шлях самостійного розвитку, унаслідок цього в США склалася нова правова система.

Сучасна правова система США має бути охарактеризована під кутом зору таких особливостей:

1. Існування та розвиток американського права на двох рівнях (штатів і федерації). Ця особливість пов'язана з федеральною структурою США. Штати, що входять до складу США, наділені досить широ-

кою автономною компетенцією, в межах якої вони створюють своє законодавство і свою систему прецедентного права. У зв'язку з цим можна стверджувати, що в США існує 51 система права – 50 у штатах і одна федеральна [7, 67].

2. Провідне становище федеральної Конституції. Конституція США є Основним законом, що визначає засади, на яких ґрунтується суспільство. Конституція США має найвищий авторитет. Жодна людина, жодна гілка влади не мають права ігнорувати Конституцію. Суди ж є провідниками Конституції. Вони мають право перевіряти неконституційні дії з метою визнання їх недійсними і такими, що не мають чинності.

3. Велика питома вага і більше значення законодавства у правовій системі США порівняно зі статутним правом в Англії. Це пов'язано насамперед з наявністю писаної Конституції США та конституцій штатів [6, 720].

4. Наявність у статутному праві США значної кількості кодексів, що не характерне для англійського права. Систематизація і кодифікація законодавства проводяться як у штатах, так і на федеральному рівні [8, 51]. Особливою формою кодифікації в США стало створення так званих єдиних (уніфікованих) законів і кодексів, мета яких – установити на рівні штатів можливу єдність у тих сферах загального права, де це особливо необхідно.

5. Суворе дотримання принципу поділу влади [2, 157]. Цей принцип зумовлює те, що жодна з гілок влади – законодавча, виконавча і судова – не виходить за межі своєї компетенції, визначеної Конституцією. Принцип поділу влади – провідний принцип Конституції США.

6. Судовий контроль за конституційністю законів. Слід зауважити, що текст Конституції не містить положення про те, що судова гілка має право контролювати законодавчу і виконавчу влади.

7. Більш вільна дія правила прецеденту (доктрини *stare decisis*). Вищі судові інстанції штатів і Верховний Суд США ніколи не були зв'язані своїми власними прецедентами. Звідси – їхня велика свобода у процесі пристосування права до мінливості життя залежно від конкретних обставин [3, 22].

8. Досить часте використання в юридичній літературі США понять «приватне право» й «публічне право». Зокрема, в американському праві поняття «приватне право» охоплює шість інститутів: контракти, зобов'язання з правопорушень, власність, сімейне право, право торговельного обігу та підприємства бізнесу. У свою чергу публічне право об'єднує консти-

туційне, адміністративне, трудове, кримінальне право та право регулювання торговельних відносин.

Отже, можна зробити висновок, що правова система США зазнала значного впливу від англійського права, проте в силу історичних подій та особливостей самої держави, правова система США є особливою, з наведеними вище ознаками.

Поділ влади – політико-правова теорія, згідно з якою державна влада повинна бути розділена на незалежні одна від одної (але при необхідності контролюючі одна одну) гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Найбільш послідовно принцип поділу влади був проведений в Конституції США 1787 р. При цьому «батьки-засновники» (А. Гамільтон, Дж. Медісон) розвинули класичну модель. Вони доповнили її моделлю «вертикального» поділу влади, тобто способами розмежування повноважень між центральною владою і владою штатів. Крім того, у зміст класичної моделі була включена відома система «стримування і противаг» (англ. checks and balances). Згідно з цим принципом, законодавча влада належить Конгресу, виконавча – Президентові, судова – Верховному і нижчестоящим федеральним судам [1, 62]. За конституцією, усі три гілки влади формуються різним чином. Конгрес обирається безпосередньо населенням, Президент – колегією вибірників, Верховний суд – спільно президентом і сенатом. Різні терміни їх повноважень.

Власне, в даний час не може йти мова про яке-небудь абсолютне розділення властей або про чітке розділення їх компетенції. Конгрес втратив виняткове право законодавствувати. За президентом і багатьма відомствами закріплено право на прийняття нормотворчих актів. Воно виводиться або з «властивих» президентові повноважень, або делегується самим Конгресом.

По суті законотворчою є і діяльність судової влади. У правову систему конституційні і законодавчі норми переважно входять у вигляді прецедентів – судових рішень, в яких дано тлумачення конституційних і законодавчих норм і яким суди повинні слідувати при розгляді схожих справ.

Не залишається недоторканної і сфера функціональної діяльності виконавчої влади. Так, наприклад, суди мають право видавати накази, що зобов'язали адміністративні органи виконати або утриматися від виконання тих або інших дій. У свою чергу, Конгрес, приймаючи резолюції або приватні біллі, здійснює в деякій мірі функції управління і розпорядження відносно як підлеглих, так і не підлеглих йому органів і осіб.

Подібне переплетення функцій служить меті зовнішнього пристосування механізму урядової влади до завдань і вимог, які поставлені розвитком суспільства.

Отже, можна зробити висновок, що правова система США є одним із найяскравіших представників англосаксонської системи права. Правова система взяла свої витоки в англійському праві, але в силу специфічного та самобутнього розвитку соціальні відносини в США, суспільство внесло свої корективи в те, що ми знаємо про США сьогодні. А тому можна стверджувати, що система США пройшла свій особистий унікальний цикл розвитку. Правова система США ґрунтується на принципі розподілу влади, а його дотримання є однією з основних функцій триєдиної системи державної влади. Правова система США залишається і буде залишатися актуальною для дослідження, оскільки застосування досвіду Північноамериканської колиски демократії може мати значний вплив на національні правові системи взагалі та на українську правову систему зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гелей С.Д. Політико-правові системи світу : навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – К. : Знання, 2006. – 668 с.
2. Давид Рене. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; [пер. с фр. В.А. Туманова]. – М. : Международ. отношения, 1999. – 400 с.
3. Інформаційне агенство Сполучених Штатів / Врядування у Сполучених Штатах : Нарис. // Інформаційне агенство Сполучених Штатів. – 128 с.
4. Мідор Даніел Джон. Суди в Сполучених Штатах / Даніел Джон Мідор ; [переклад на укр. мову з 2-го стереот. вид-ня 1992 р.] // Інформаційне агенство Сполучених Штатів. – 85 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник / О.Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.
6. Сухарев А.Я. Правовые системы стран мира: Энцикл. справ. / [Ф.М. Решетников, У.Э. Батлер, В.В. Бойцова и др.] ; отв. ред. А.Я. Сухарев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : НОРМА, 2003. – 976 с.
7. Чернецька О.В. Правові системи сучасності [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О.В. Чернецька, В.С. Шилінгов ; Держ. податк. адмін. України ; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2003. – 101 с.
8. Howard Abadinsky Law and Justice : An Introduction to the American Legal System. Publisher : Prentice Hall ; 6 edition 2007. – 480 p.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ

Крылач О.Н.

Аннотация: Статья проявляет основные закономерности развития правовой системы США. В частности, обращается внимание на особенности развития правовой системы, по сравнению с английской правовой системой, функционирование основных органов государственной власти, источники права США.

Ключевые слова: правовая система, англо-американская система права, прецедент, Конституция, разделение властей.

FEATURES OF THE LEGAL SYSTEM OF THE UNITED STATES OF AMERICA

Krylach O.

Summary: This article shows the basic patterns of development of the legal system of the United States. In particular, attention is paid to the legal system features, compared with the English legal system, the functioning of the major organs of state power, the sources of the U.S. law.

Keywords: legal system, the Anglo-Saxon system of law, precedent, the Constitution, the separation of powers.